

Петро АНТОНІВ

НАРОДНЕ ВЕСІЛЛЯ В ОСЛАВИЦІ НА ЛЕМКІВЩИНІ¹

За переказами вихідців зі с. Ославиця детально описане традиційне лемківське весілля: час його проведення, тривалість весілля, усі його етапи, дійові особи, їхні ролі, функції і дієства, вбрання, склад музик (гудаків), подані зразки весільних приспівок.

Ключові слова: зальоти, виття (плетіння) вінка, шлюб, гостина, коровай, почепини, молодий, молода.

Лемківське весілля є одним з найдавніших самотніх елементів духовної культури українського народу. Весільні традиції, звичаї та обряди — це національне багатство корінних жителів Західних Карпат. Упродовж століть традиційне народне весілля було одним із найважливіших чинників розвитку й збереження духовної культури лемків. Весілля в Ославиці справляли в будь-яку пору року (тільки не в піст), але найчастіше восени після закінчення основних польових робіт, або після різдвяних свят на «масниці». Воно починалося від зальотів (сватання, заручини). Якщо парубок ходив з дівчиною і одне другому сподобались, то вони домовлялися про одруження та повідомляли про те своїх батьків, які мали дати згоду. Батьки запрошували когось з родини або доброго сусіда в старости, якому надавалася роль виконавця весільного обряду. В призначений день парубок із старостою йшли до батьків дівчини на заручини, переважно вони закінчувалися взаємозгодою. І тоді староста запрошував батьків дівчини до батьків парубка на оглядини. Батьки на весільному обряді виступали посередником між Господом Богом і молодими. Як тільки всі справи були залагоджені, молоді йшли на молитву до священика та домовлялися з ним, в який день може бути весілля. Після того священик у церкві мав оповіди про їхній шлюб.

Дійовими особами на весіллі були молодий, молода, їхні батьки та родина, а основними виконавцями — старости, дружби, дружки, свашки (латкальніці), домотарі, щіпнарі, сукачки, гудаки (музики) та ін. Виконавці цього дієства репрезентують молоду пару впродовж усього весілля і мають бути добре обізнані з весільним обрядом. За тиждень до весілля, у неділю, молода з двома дружками і окремо молодий з дружбами ходили просити родину та сусідів на своє весілля. У четвер молодий із своїми старостами йшов до молодої по рушники. Вони символізували дорогу долі, по якій належало пройти молодим. За день перед весіллям, у п'ятницю після заходу сонця, до хати молодої сходилися її весільні дружки і подруги, щоб привітати та побажати їй щастя та доброї долі. Співали переважно веселі, жартівливі пісні.

*Весіля, весіля буде веселенько,
Радуються душа в тілі, тишиться серденько.*

*Благослови, Боже, і отець, і мати
Своєму дитяті вінок заплітати.*

¹ За переказами уродженців села Ославиці на Лемківщині Ганни (Дурняк) Рісної і Тетяни (Антонів) Шарак.

*Як квіточка в полі, зелений барвінок,
Сплітайте, дівчата, мі зелений вінок.*

На обрядовому вечорі під спів (латкання) вони плели (вили) вінок з барвінку для молодої, а пізніше і дружкам та оздоблювали їх стрічками (стужками). Для весілля в четвер або п'ятницю випікали обрядовий хліб-коровай, який прикрашали візерунками. Зверху запахали галузки з ясена, в нас, в Ославиці, їх називали росічки, і оздоблювали стужками з паперу. Це символізувало жениха, господаря, багатство. Дружки приготували букети для дружбів, а молода — букет для молодого. Дружба виготовляв з грубої ліщини жезло (булаву) для старости. Ним він перед промовою стукав по столі, щоб всі гості затихли і були уважні.

На весіллі, крім старостів, були дружби, дружки — найближчі помічники молодих, учасники весільних обрядів, та свашки — заміжні жінки і сестри з родини молодого й молодої, які вміли добре співати обрядових пісень. В хаті молодих з родини вибирали свого керівника-розпорядника на час весілля; якого називали домотар, або домашній староста. Весільну гостину варила, пекла і приготувала господиня, яку називали сукачка. Горілкою на весіллі пригощав один з довірених родичів, якого називали ціпнар. Він ходив з пляшкою поміж гостей і наливав горілку в келішки (погарики).

Саме ж весілля починалося в суботу під вечір і в молодого, і в молодої, а закінчувалося там, де мали жити молоді. Молода на весіллі була одягнута у довгу білу спідницю з дрібними фалдами (збиранками) та спереду зав'язана білою запаскою з широкими збиранками і низом вишитими орнаментами. Сорочка була біла, з вишивкою на рукавах, поверх одягала горсет, а зимою — кожушок. На голову молодій закладали вінок з різнокольоровими стрічками, а на шию — червоні коралі. Молодий на весіллі був одягнений в білі штани (ногавиці), прикрашені кольоровими вставками на швах, в білу сорочку і лайбик без рукавів, а зимою — гуньку. На голові молодий мав чорний або темно-зелений капелюх (калап). В кінці 30-х років деяка молода вже одягала довгу білу сукню, а молодий — костюм з краваткою.

В неділю зранку молоді висилали спеціального чоловіка (проситора), який ходив просити гостей та музикантів (гудаків). До складу музики входили: дві скрипки (гушлі), бас (кондра), бубон, а пізніше

і труба та інші інструменти, на яких грали переважно місцеві цигани. Музиканти на весілля приходили найраніше. Їх садили за окремих стіл, і вони зустрічали маршем гостей. Заможніші гості за марш платили гроші. Для молодих запрошені гості і родина приносили дарунки. Жінки на весілля несли кури, муку, яйця, а чоловіки — збіжжя, горілку, гроші. При цьому гроші дарували не з рук в руки, а з хустини. В цей час староста молодого (чи молодої) просив для них благословення у їх батьків. Батько й мати сідали в хаті на лаву коло столу і казали такі слова: «Ми вас благословимо, і хай вас Бог благословить». Молодий чи молода кланяється і цілує своїх батьків у чоло, руки, коліна. І так по першому разу, по другому і по третьому.

Після благословення грають музики. Молода танцює з своїми дружками навколо стола три рази. Такий початок весілля проходить і в молодого. В цей час свашки співають весільних жартівливих пісень

*Не там щастя, не там доля,
Де багати люде.
Хто ся видаст по любови,
Тому добрі буде.*

*Добрі іти по дорозі,
Як дорога рівна,
Добре буде із тим жити,
Котрий тобі рівня.*

Дружба за згодою молодого і батьків просить у свати тих гостей, які мають їхати по молоду. Перед від'їздом молодий кланяється своїм батькам, і всі стають посередині хати під хрестом. Староста, молодий, дружби і свашки тримаються прапорця, який зроблений із стужок і обертаються три рази. Дружба йде вперед і топірцем робить хрест, а за ним виходять молодий, батьки, староста, свашки. Молодий, дружба і старости сідають на одного воза, свашки і свати — на другого, а якщо потрібно, то організують і третю фірманку. Перед від'їздом мати молодого одягає вивернений кожух на другий бік і обходить три рази навколо воза та кропить свяченою водою. І тоді весільний кортеж вирушає до молодої. Неподалік обійстя молодої він змушений зупинитися, бо в'їзд на подвір'я перекритий спеціальною загорожею — брамою, яку виставили сільські хлопці, щоб взяти «випкуп» за молоду. В такій ситуації, між сільськими хлопцями та весільним старостою молодого виникають жартівливі суперечки, які переходять у перего-

Весілля в с. Висова. 1930 рік. Фото з інтернет-архіву Владака Максимовича, США

вори про «викуп» молодої. Таким чином дві сторони домовляються, що молода вартує доброго могорича. Тоді староста ставить на стіл горілку та закуску, а сільські хлопці забирають браму, щоб молодий з гостями могли проїхати на подвір'я молодої.

Перед приїздом молодого старости молодої замикають двері, щоб ніхто не зайшов до хати. Коли молодий вже приїхав на подвір'я, то його староста стукає жезлом у двері і просить їх відчинити. «А може ви заблудилися?» — питає староста молодої. «Та ні, — відповідає староста молодого. Ми приїхали до цієї хати по молоду». Тоді староста молодої бере попід руки переодягнену під молоду дівчину і передає її старості молодого. Всі гості жартують і сміються з такої «молодої». Староста молодого говорить, що наш молодий заслуговує справжньої молодої. Другий раз за молоду виводять дружку і зачиняють двері. «І знову не ця молода», — гомонять гості молодого. Всі чекають, що з цього вийде. Через деякий час староста молодої відкриває двері і каже, що іншої молодої тут нема. Тоді староста молодого переконує всіх, що ми все добре перевірили і переконані, що це та хата і та молода, яку ми шукаємо. Аж тоді староста молодої з цим погоджується, бере молоду за руку і виводить до старости молодого. Слідом за молодою виходять друзки.

Тепер староста молодого перебирає все керівництво на себе. Дружка молодого виходить вперед, робить знак хреста топірцем три рази, і всі гості заходять до хати. А свашки молодого йдуть з короваєм до хати і співають:

*Ідемо, ідемо, Божі дари несемо,
Для молодої пари коровай даруємо.*

А ви, свашки молодої, вступіться з-за столу.

*Свашки молодої відспівують:
Не ступимся з-за стола,
Заким не дасте нам дуката,
Та й дуката червеного
І від пана молодого.*

І такі переспіви-сварки продовжуються зо дві години. Після переспівин свашки молодої виходять з-за столу і їх місце займають свашки молодого. Молодий підходить до молодої, вітається з нею і цілує її. Дружка подає молодій букет, який вона прикріплює на правий бік грудей женихові. В знак вдячності він дарує молодій гарну хустку з квітами. Під спів свашок дружки теж підходять до дружбів і прикріплюють їм букети до лівого боку лайбика. Молодий з молодою сідають за стіл на відведене для них місце, а біля них дружби з дружками, свашки, старости, родина та гості — починається гостина.

Після гостини староста має промову, в якій він нагадує, що вже час іти до шлюбу, та просить батьків молодої сідати на лаву біля столу, щоб молоді їм поклонилися. Музики грають тужливу мелодію, дружби, дружки, свашки і всі гості співають. Староста запрошує молодих стати перед батьками і від молодих дякує татові і мамі за те, що виростили і добре виховали таку гарну доньку, яка від вас йде до мужа, дякує родині, сусідам, подругам, і всій весільній громаді та просить в них благословення для молодих на нову дорогу подружнього життя. По першому, по другому і по третьому разу. На це всі йому відповідають: «Нехай Пан Біг їх благословить, і ми їх благословимо». Молоді кланяються і три рази цілуються з родиною. Рідня плаче, а свашки латкають жалібних пісень. Дружба робить топірцем знак хреста три рази і чекає, поки вийдуть з хати молодий, молода і старости. На подвір'ї мама молодої обходить їх навколо три рази, кроплячи свяченою водою. Музиканти грають марша, і всі йдуть до церкви.

Якщо церква знаходилась далеко, то їхали гарно прибраними фірами. Весільну ходу до церкви очолював староста, а далі йшли молода з дружбами, молодий з дружками, родина і гості. Батьки молодих, переважно, до церкви не йшли, бо поралися по господарці вдома.

У церкві молоді стають перед вівтарем біля царських врат. Молода стає з лівого боку від молодого. За молодим стають дружби, а за молодою — друж-

ки. Священик накладає на голови молодого і молодій віночки, відправляє шлюбну молитву та вінчає їх. Після шлюбу священик бажає молодим Божої ласки, щастя та доброї долі в подружньому житті на многая літа.

З церкви додому молоді повертаються в парі, а за ними дружби з дружками, родина, гості. На подвір'ї молоді їх зустрічають музики. З хати виходить мати молоді і свашки. Свашки співають, а потім мати вітає молодих з вінчанням і обходить навколо них з мискою зерна ячменю та обсипає їх на щастя. Після цього староста запрошує всіх гостей до хати. Молоді сідають за стіл на призначене їм місце, а біля них дружби з дружками. Свашки співають жаргівливих пісень:

*Позир си, мамусю, на свої діточка.
Вони собі сидят,
Як два голубочка.
Їла би я, їла, але не капусту,
Різанки з розсолем
З миленьким за столом.*

Гості у своїх піснях нагадують, що вже час і обід подавати. Тоді господині приносять за стіл холодні закуски, а пізніше і гарячі страви. Ціпар наливає горілку в келішки (пугарики).

Свашки співають:

*Ціпарю, ціпарю, дай нам ся горівки напити,
То ми тобі будемо хижу веселити.
Ціпарю, помалючки, трясуться ті ручки,
Малий пугарик маш, і той не доливай.*

Перше коротке привітання — за щасливе подружнє життя молодих — проголошує староста. Далі п'ють по черзі, гостяться. Дружби весь час підходять до гостей і просять не стидатися їсти, пити. А свашки співають:

*Не будемо їсти, не будемо пити,
Просим молодого, щоб засолодити.*

Вони співають доти, поки молоді не поцілуються.

У перервах між чудовими, веселими лемківськими піснями звучить весільна музика. Після того, як гості пообідали, староста встає, дає поради і настанови молодим, дякує батькам молоді за гостину. А тим часом дружба замовляє танець для молодих, приспівуючи:

*Дружба я си дружба, така моя служба,
Ви гудаки грайте, молоді гуляйте.*

Весілля в с. Висова. 1920 рік. Фото з інтернет-архіву Владика Максимовича, США

Всі гості виходять з хати на подвір'я, співають і танцюють. Другий танець дружба замовляє для свашок. Вони танцюють з старостами та іншими поважними гостями і співають:

*Дівча я си дівча, як ружа червена,
Бо я ще не мала свого кавалера.
І ще так не было, і так не бывало,
Жебы гарне дівча фраера не мало.*

Наступний танець замовляє молодий. Танцюють всі запрошені на весілля та непрошена молодь зі всього села. І так весільні танці та співи продовжуються до пізньої ночі. Вранці гостей ще раз запрошують за стіл. Після гостини староста стукає жезлом по столу і тим нагадує, що слід вже вибиратися, та просить у батьків молоді для молодих благословенства. У той час молоді виходять з-за столу, три рази кланяються і цілуються з батьками та всією родиною. Батьки промовляють: «Ми вас благословимо, діточки, і най вас Пан Біг благословить», а староста молодого дякує батькам молоді за гостину та за добре виховання дочки. Тоді молоді прощається з сестрами, братами і всією родиною. Свашки співають:

*Вже бым була їхала, вже бым була йшла,
Але ж із сестрою не прощалася.
Дякую тобі сестро, що навчила косу плести,
Більш не будеш не будеш.*

Дружба підходить до дверей, робить топірцем хрест і виходить на подвір'я, а за ним — староста з молодими. На них чекає віз, на якому поскладано придане (віно) молоді. Свашки в той час своїми співами показують «скупість» мами молоді:

*Мамусю, мамусю я ваша дітина,
То мі ся належить подушка й перина.
Подушка й перина, корова з телятьом,
Же бым не ходила додому з горнятьом.*

В той же час молодий за придане молодої дає «викуп». Переважно свашки молодої рахують, що він дав замало грошей і співали йому жартівливих пісень.

*Шкода тя Марисю, шкода тя за нього,
Калап си позичив і лайбик не його.*

Коли вже всі готові вирушати до молодого, мати молодої виносить коровай для батьків молодого, який кладе у скриню, та обходить навколо воза і кропить свяченою водою. Після того староста наказує фірманові вирушати в дорогу.

Як тільки молода пара прибула до хати молодого, першою їх вітає мати молодого і посипає молодят зерном ячменю, щоб вони були щасливі, здорові, багаті все своє життя. Родичі молодого сідають на лаву біля столу, а молоді їм вклоняються і цілують. Приданці знімають з фіри скриню з приданим і заносять до комори, ключ від скрині віддають старшій свашці. За це їм батьки молодого віддячуються горілкою. Потім домотар і батьки молодого запрошують всіх гостей сідати за стіл. Староста бажає молодим щасливого і довгого сімейного життя. Господині приносять холодні закуски та різноманітні страви, а ціпар — горілку для гостей.

Після гостини свашки відправляють молоду з дружками в окрему хату (кімнату) для обряду «почепин». Посеред хати на лаву кладуть подушки, на яку сідає молода, і тоді свашки поволі знімають з її голови вінок. Хто спритніший і перший з дівчат вихопить з рук свашки вінок і покладе собі на голову — та скоріше вийде заміж. Замість вінка на голову молодій надягають чепець, а зверху хустку, яку подарував молодий. А тим часом в іншій кімнаті молодий знімає шлюбну сорочку та одягає сорочку від молодої.

Зняття вінка з молодої — це символізує, що вона вже не дівчина, а жінка. Коли свашки відчіпляли молодій вінок, то співали:

*Вчера была дівка під віночком,
А нині невістка під чепочком.
Вчера была дівка заплетена,
А нині юж жена почеплена.
Приймися, вербою, де ти посаджена,
Привикай, невістко, де ты привезена.*

Як тільки закінчилися «почепини», молода разом з молодим, дружбою, старостою і свашками йшли до річки митися та набрати води, щоб покропити хату і гостей. Після роздачі обрядового хліба стільника, подарунків та обрядового танцю з молодою молоді йшли на відпочинок (покладини) під спів еротичних пісень (співанок) свашок і гостей.

На другий день після весілля молода йшла до церкви на вивід, щоб вимолити в Господа Бога продовження роду. Спочатку у притворі церкви, а пізніше і біля царських врат священник читав молитви, після того молода молилася та поверталася додому. Через тиждень після весілля, в суботу чи неділю, молоді йшли до батьків молодої, звідки вона походила, на поправини.

Останні лемківські весілля в Ославиці відбулися в 1946 році після Різдвяних свят на «масниці». А вже у квітні цього ж року після Великодня, на Провідну неділю, всіх жителів села польсько-радянська влада депортувала і розселила по різних куточках України, що призвело до втрати їхньої етнічної самобутності, а разом з тим до повного занепаду цієї обрядової традиції та її музичного фольклору.

Petro Antoniv

ON PEOPLE'S WEDDING FEAST AT THE VILLAGE OF OSLAVYTSYA IN LEMKO LAND

A traditional Lemko wedding feast has been thoroughly presented in the article written accordingly to oral narrations by persons of Oslavytsya origin: time and duration of a wedding party and its all subsequent stages, acting persons as well as their roles, functions and duties, ornamentations of a rooms, cast of musical band; examples of sung refrains have been added.

Keywords: courting, weaving of a chaplet, bridal ceremony, bride-cake, bridegroom, bride.

Петро Антонив

НАРОДНАЯ СВАДЬБА В ОСЛАВИЦЕ НА ЛЕМКОВЦИНЕ

На основе устных свидетельств выходцев из села Ославица детально представлена традиционная лемковская свадьба: время проведения, продолжительность, а также все ее этапы, действующие лица, их роли, функции и действия, убранство, состав группы музыкантов, приводятся примеры свадебных припевок.

Ключевые слова: ухаживание, плетение венка, свадебная церемония, прием гостей, каравай, жених, невеста.